

Ümit ÖZTÜRK*

Carnap'ın Metafizik Eleştirisi

Özet

Bu yazıda amacımız, Rudolf Carnap'ın metafizik hakkındaki görüşlerini takdim etmek ve incelemektir. İlk olarak, onun ünlü "Dilin Mantıksal Analizi Yoluyla Metafiziğin Üstesinden Gelinmesi" ("The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language") makalesini ayrıntılı olarak irdeliyoruz. İkinci olarak ise, bu metinle aynı dönemin ürünü olan diğer metinlerini merkeze alma yoluyla, Carnap'ın "mantıksal sentaks" anlayışı çerçevesinde onun metafiziğe yönelik eleştirilerini bütüncül bir perspektife oturtmaya çalışıyoruz. Bu şekilde göstermeye çalışıyoruz ki, Carnap'a göre, metafiziğin şairane yapısı, dilin yanlış kullanımından başka bir şey değildir.

Anahtar Terimler

Carnap, Metafizik, Mantıksal Çözümleme, Mantıksal Sentaks, Anlam.

Carnap's Criticism of Metaphysics

Abstract

The aim of this paper is to introduce and examine of Rudolf Carnap's views on metaphysics. We firstly give a detailed analysis of his well-known article titled as "The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language" ("Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache"). Secondly, by inquiring into his other works written at the same period, we try to arrive at a holistic account of Carnap's conception of metaphysics within framework of his "logical syntax." By this way, we attempt to show that, according to Carnap, metaphysical poetry is none other than the misuse of language.

Key Terms

Carnap, Metaphysics, Logical Analysis, Logical Syntax, Meaning.

* Araştırma Görevlisi, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

1. Giriş

20. yüzyıl, bilimsel gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı düşünsel bir ortam olmuşken, bu gelişmelere paralel olarak, felsefede de metafiziğin en ciddi şekilde problem edinildiği bir dönemdir. Denebilir ki, metafizik karşıtı bir tutuma sahip filozoflar, metafiziğin felsefeden çıkarılması için bir taraftan bilimsel gelişmelere dayanırken, diğer taraftan da felsefe soruşturmalarını, bilimsel bilginin yapısını daha da belirginleştirmek için, metafiziğin bilgisel bir içerik taşımadığını göstermeye adanmışlardır. Bu çabayı sistematik bir şekilde uygulayan bir felsefe okulu olarak da özellikle Viyana Çevresi öne çıkmaktadır. Mantıkçı pozitivist çizgideki bu oluşuma göre, bilgi/bilim probleminin nihai bir çözüme kavuşması, bilgi savlarını çözümlenebilecek kesin bir yönteme, bu yöntemin uygulamaya konması sayesinde de metafizik ifadelerin (bilimsel) bilgi alanının dışına çıkarılabilmesine bağlıdır. Bu hedefe ulaşmak için de ilk olarak, “doğrulamacı” bir “anlam kuramı” ile bir “anlamlılık ölçütü” olan “doğrulanabilirlik ilkesi”ne yaslanan Çevre, ikinci olarak, bu kuram ve ölçütün uygulanabilmesi için “mantıksal bir dil çözümlemesi”ne yönelir (Irzık 1992: 65). Özellikle çevrenin önderi kabul edilen Rudolf Carnap'ın görüşleri ekseninde konuya yaklaşıldığında görülmektedir ki, onun 1940'lara kadarki çalışmaları içerisinde mantıksal çözümleme fikrinin temel hedeflerinden biri, dilin mantığının ihlal edilmesi neticesinde ortaya çıkan metafiziksel meselelerin, dilin mantıksal yapısının sağlam bir yöntem zemininde açığa çıkarılması ile devre dışı bırakılabileceği düşüncesinden oluşmaktadır.

Carnap'ın belirttiği üzere, Grek septiklerinden 19. yüzyıl empiristlerine kadar felsefe tarihinde metafiziğe çok çeşitli itirazlar yöneltilmiştir. Buna göre, kimileri tecrübeye dayalı bilgimizle çeliştiği için metafiziğin yanlış, kimileri de insan bilgisinin sınırlarını aştığı için bu tür bir uğraşın muğlak olduğuna inanmıştır (1966a: 60 / 1931a: 291).¹ Ancak Carnap'a göre, modern mantığın gelişimi, metafiziğin geçerliliği ve haklılığının değerlendirilmesi sorununa keskin bir yanıt sunmayı olanaklı kılmakta ve ilgili tartışmaların karara bağlanması için yeni ve kökten bir olanak ortaya çıkarmaktadır.²

Mantıksal çözümleme yoluyla bilimsel tümcelerin bilgisel içeriğini (*Erkenntnisgehalt der wissenschaftlichen Sätze*) ve bu şekilde de bu tümcelerde geçen sözcüklerin/terimlerin (kavramların) anlamını (*Bedeutung*) aydınlatmayı hedefleyen uygulamalı mantık veya bilgi teorisindeki araştırmalar, biri olumlu diğeri de olumsuz iki sonuca götürmektedir. Olumlu sonuç empirik bilim alanında ortaya çıkar; çeşitli bilim dallarının çeşitli kavramları aydınlatılır; bunların formel-mantıksal ve epistemolojik bağlantıları netleştirilir. Tüm değer felsefesi ve normatif kuramları da içine alacak şekilde, metafiziğin alanında ise, mantıksal çözümleme, bu alanda ileri sürülmüş tümcelerin tümüyle anlamsız (*sinnlos*) olduğu yönündeki olumsuz sonucu üretir (1966a: 60-61 / 1931a: 219-220).

¹ Carnap'ın çalışmaları söz konusu olduğunda, esas olarak İngilizce metinler/çeviriler kullanılmış olup, ancak gerekli olduğu yerlerde ve terminolojik bütünlük sağlama adına Almanca metinlere başvurulmuştur.

² Öyle ki Carnap'a göre, modern mantıktaki gelişmeler olmasaydı, metafizikteki kavram sanatını kesin bir bilimsel felsefe yöntemiyle değiştirmek boş bir umut olurdu (1966b: 133-34 / 1930: 12-13).

Felsefe serüveni açısından bakıldığında, Carnap'ın esasen dil analizi üzerinden bilgi problemlerini ele aldığı görülmektedir. *Logische Syntax der Sprache (Dilin Mantıksal Sentaksı)* (1934) ve *Philosophy and Logical Syntax (Felsefe ve Mantıksal Sentaks)* (1935) adlı yapıtlarında dilin mantıksal analizini, “dilnin mantıksal sentaksının araştırılması” olarak belirleyen Carnap; *Foundations of Logic and Mathematics (Mantık ve Matematiğin Temelleri)* (1938) ile başlayan süreçte dilin mantıksal analizinin sentaks, semantik ve pragmatik olmak üzere üç ayrı boyutunun bulunduğunu kabul edip (1938/1970: 146-47), *Intrduction to Semantics (Semantiğe Giriş)* (1942), *Formalization of Logic (Mantığın Formelleştirilmesi)* (1943) ve *Meaning and Necessity (Anlam ve Zorunluluk)* (1947) ile dil analizi için, daha önce geliştirdiği sentaktik analizin yanında, semantik bir analiz de oluşturma yoluna gitmiş; “Intellectual Autobiography”de (1963) ise olanaklı üç dil analizi yolunun da, dilin mantıksal analizi için gerekliliğini vurgulamıştır.

Bu çalışmada ise bizim amacımız, metafiziğe yönelik eleştirilerde bir dönüm noktası teşkil eden “Dilin Mantıksal Analizi Yoluyla Metafiziğin Üstesinden Gelinmesi (Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache)” makalesi ekseninde, Carnap'ın, 1930'lu yılların ilk dönemindeki çalışmalarını da ele alma yoluna giderek, esasen bir dil, anlam ve mantık problemi olarak gördüğü metafizik ve ilgili problemlere nasıl yaklaştığını irdelemek olacaktır. Bunun için, ilkin onun anlam problemine yaklaşımını indirgenebilirlik ve doğrulanabilirlik tartışmaları kapsamında ele alıyor ve buradan bilgi alanlarının empirik ve formel bilimler şeklinde bölümlenmesine geçiyoruz. Daha sonra, ne empirik ne de formel bir bilim olarak ortaya çıkma savında olan metafiziğin, ne tür bir etkinlik olduğunu tecrübe ile ilgisinde Carnap açısından saptamayı deniyoruz. Son olarak ise, Carnap'ın mantıksal sentaks anlayışı merkezinde, metafizik sorunların dilsel yapısını netleştirerek, metafizikteki kavram sanatının antropolojik kaynağına iniyoruz.

2. Anlam Problemi, İndirgenabilirlik ve Doğrulanabilirlik

Carnap'a göre, metafizik tümcelerin anlamsız (*sinnlos*) olmasından söz edildiğinde, buradaki anlamsızlığın neliğini iyi bir biçimde saptamak gerekmede, zira sözcüğün gevşek kullanımında, bir tümce veya bir soru, eğer bu tümce ile bir şey dilegetirmek boş ise de anlamsız olarak görülmektedir. Sözelimi, “Telefon numaralarının son rakamı 3 olan Viyana vatandaşlarının ortalama ağırlığı nedir?” gibi tümceler de, “1910'da Viyana'da 6 kişi ikamet etmekteydi.” gibi açıkça yanlış olanlar da, “A ve B kişilerinden her biri, bir diğerinden bir yaş büyüktür.” gibileri de gevşek kullanımda anlamsızdır. Bu tür deyişler boş/kısır ve yanlış olmalarına/olabilmelerine rağmen, yine de belirli bir çerçevede anlamlıdır (*sinnvoll*), çünkü ancak anlamlı tümceler teorik olarak verimli/verimsiz ya da doğru/yanlış olarak sınıflanabilir. Öte yandan, kesin ve belirli kullanımı çerçevesinde, bir dizi sözcük, “belirli bir dil”de bir tümce oluşturmaya olanak tanımıyorsa, anlamsızdır. Zaman zaman bir sözcük dizisi ilk bakışta bir tümceymiş gibi görünse de, aslında yalnızca görünüşte öyledir. Bu açıdan Carnap, “mantıksal çözümleme yoluyla, metafiziğin sözde tümcelerinin sahte tümceler olduğunun açığa çıkarılabileceği”ni iddia etmektedir (1966a: 61 / 1931a: 220).

Carnap'ın belirttiği üzere bir dil, bir sözcük dağarcığı ve sentakstan, yani anlamı (*Bedeutung*) olan bir dizi sözcükten ve tümce oluşturma kurallarından meydana gelir. Buradaki kurallar, farklı sözcük türlerinden nasıl tümce kurulacağını belirlemektedir. Bu çerçevede, iki tür sahte tümce (*Scheinsatz*) ortaya çıkmaktadır. Sahte tümcelerde, ya hatalı bir biçimde, anlamı olduğu düşünülen sözcükler içerilmekte, ya da bu tür tümceleri oluşturan sözcükler, bir anlama sahip olsa da, anlamlı bir tümce elde etmeyi engelleyecek şekilde, sentaksa aykırı bir tarzda bir araya getirilmektedir (1966a: 61 / 1931a: 220-221). Buna paralel olarak Carnap, metafiziğin tümcelerini, yani sahte tümceleri, sırasıyla, sözcüklerin anlamı (*Bedeutung*) ve tümcelerin anlamı (*Sinn*) sorunu üzerinden ele alma yoluna gider.

İlk olarak, sözcüklerin anlamı ekseninde konuya yaklaşıldığında, Carnap'a göre, genellikle, "belirli bir dil"de anlamı olan bir sözcüğün aynı zamanda bir kavrama (*Begriff*) işaret ettiği (*bezeichnen*) söylenir. Eğer bir kavram gerçekte anlamı olmamasına rağmen öyleymiş gibi görünüyorsa, ortada bir "sahte kavram (*Scheinbegriff*)" var demektir. Doğal diller söz konusu olduğunda da sahte kavramlar çoğu kez bir sözcüğün eski ve yeni anlamları arasındaki muğlaklıktan doğar (1966a: 61-62 / 1931a: 221). Şimdi, "Bir sözcüğün anlamı nedir?", "Ne tür koşullar bir sözcüğün anlam kazanması için gereklidir?" soruları bağlamında sözcüklerin anlamı problemi açılacak olursa, Carnap burada iki farklı konuyu birbirinden ayırmak gerektiğini söyler. Bunlardan ilki, sözcüğün sentaksının, yani, sözcüğün yer alma olanağının bulunduğu en yalın tümce formunda belirme kipinin saptanması olup, bu tümce formu sözcüğün "temel tümcesi (*Elementarsatz*)" olarak adlandırılır. Sözelimi "taş" sözcüğü için temel tümce formu, "X bir taştır." şeklindedir. Bu formdaki tümcelerde, "şey kategorisi"ndeki herhangi bir gösterge (*Bezeichnung*) "X" yerine konabilir. Konulardan ikincisi ise, bir sözcük içeren "S" gibi bir temel tümce için değişik şekillerde formüle edilebilen bir sorunun yanıtlanmasıyla ilgilidir: "(1) S hangi tümcelerden *türetilebilir* ve S'den hangi tümceler *türetilebilir*? (2) S'nin hangi koşullar altında doğru, hangi koşullar altında yanlış olduğu kabul edilebilir? (3) S nasıl doğrulanabilir? (4) S'nin *anlamı* (*Sinn*) nedir?" Carnap'a göre bu sorulardan ilki doğru formülasyon olup, meta-mantıksal formülasyon olarak adlandırılabilir. İkincisi mantığın bir anlatım yordamı, üçüncüsü bilgi teorisinin ve sonuncusu da felsefenin veya fenomenolojinin anlatım yordamıdır (1966a: 62 / 1931a: 221-222).

Carnap'a göre, birçok sözcüğün, özellikle bilimsel disiplinlerdeki kuramsal sözcüklerin anlamını indirgeme (*zurückführen*) yoluyla diğer sözcükler temelinde saptamak mümkündür. Buna ise "yapılandırma (*Konstitution*)" veya "tanım (*Definition*)" denmektedir. Bu bağlamda, bir sözcüğün temel tümcesinin indirgenabilirlik koşullarının, yani "doğruluk ölçütü", "doğrulama yöntemi" veya "anlam (*Sinn*)" koşulları ile ilgili bağlantılarının irdelenmesi yoluyla o sözcüğün anlamı tespit edilir. Bu yolla, dildeki her sözcük bir başkasına ve nihai olarak da gözlem tümcelerinde (*Beobachtungssätze*) veya protokol tümcelerinde (*Protokollsätze*) yer alan sözcüklere indirgenir. Böylece de bu indirgeme sayesinde sözcük anlam kazanır. Bu noktada Carnap, protokol tümcelerinin içerik (*Inhalt*) ve formu (*Form*) ile ilgili sorunla doğrudan ilgilenmeyeceğini ifade ederek,³ bir "sözcük dizisi"nin ancak protokol

³ Protokol tümceleri ve indirgenebilirlikle ilgili tartışmalar için, bkz. Carnap 1931b/1995, 1932a/1966c, 1932b/1987.

tümcelerine indirgenebilirliğiyle olan bağlantısı belirlenmişse anlamlı (*Sinn*) olduğunu, yani bir sözcüğün, ancak bu sözcüğün içinde bulunduğu tümce protokol tümcelerine indirgenebilirse anlamı (*Bedeutung*) olduğunu vurgular. Bir sözcüğün anlamı onun uygulanma ölçütü ile belirlendiğinden, ölçütün sınırlandırmaları, herhangi birinin sözcük ile her istediği şeyi kastetmesini engeller. Eğer sözcüğün kesin bir anlamı olacaksa, söz konusu ölçütten başka bir şeye gerek yoktur: “Anlam (*Bedeutung*) ölçütte örtük olarak zaten bulunmaktadır, geriye onu açık hale getirmek dışında yapılacak bir şey kalmaz” (1966a: 62-63 / 1931a: 222-223). Bu bağlamda, bir sözcüğe dair gerekli ölçütler verilemiyorsa, söyleyebileceğimiz tek şey, böyle bir durumun, sözcüğe eşlik eden birtakım “tasavvur”lar (*Vorstellung*) ve “duygu”lardan (*Gefühl*) kaynaklanan psikolojik bir olgu olduğudur. Fakat sözcük bu tür bağlantılar yoluyla anlam kazanmaz. Dolayısıyla da sözcük ile ilgili bir ölçüt bulunmuyorsa, sözcüğün yer aldığı tümce hiçbir şey demeye gelmez; bu tür deyişler tamamen sahte tümcelerdir (1966a: 64 / 1931a: 223).⁴

Gelin çözümlememizin sonucunu kısaca özetleyelim. “a” herhangi bir sözcük ve “S(a)” da bu sözcüğün yer aldığı temel tümce olsun. O zaman, “a”nın anlam (*Bedeutung*) kazanmasının yeterli ve zorunlu koşulu, her biri esas olarak aynı şey demeye gelen şu formülasyonlarla verilebilir:

1. “a”nın empirik ölçütleri (*Kennzeichen*) bilinmektedir.
2. “S(a)”nın hangi protokol tümcelerinden türetilebileceği belirlenmiştir.
3. “S(a)” için doğruluk koşulları sabitlenmiştir.
4. “S(a)”nın doğrulanma yolu bilinmektedir (1966a: 64-65 / 1931a: 224).

Bu belirlemeler ekseninde, sözkonusu ölçüt sağlanamadığı için metafizikte yer alan birçok terim/sözcük anlamdan yoksun olmak durumundadır. Carnap’a göre metafizikçi, kullandığı bu tür terimlere ilişkin empirik yolla gözlemlenebilir bağlantılar sunamayacaktır. Aksine bunu yapabilseydi, doğa bilimcilerinkiyle aynı türde olan tecrübeye dayalı tümceler ileri sürmesi gerekecekti ki; aslında metafizikçinin tam da kaçınmak istediği şey budur. Dolayısıyla da “empirik” anlam (*Bedeutung*) ile karşılık içinde olduğu düşünülen “metafiziksel” anlam (*Bedeutung*) diye bir şey yoktur (1966a: 65 / 1931a: 225).

Metafizikçi bize, empirik doğruluk koşullarının belirlenemeyeceğini söyler. Ancak yine de bir şeyler kastettiğini ekleyecek olursa, bilirizki bu, maalesef sözcüğe bir anlam katmayan, yalnızca birtakım tasavvurlara ve duygulara bir anıştırmadır. Metafizikçinin bu tür sözcükler içeren ve hiçbir anlamı (*Sinn*) olmayan sözümona tümceleri hiçbir şey demeye gelmez, bunlar sadece sahte tümcelerdir (1966a: 67 / 1931a: 227).

Şimdi, sözcüklerin anlamı ekseninde anlamsız sözcükler içeren sahte tümcelerin saptanmasından sonra, tümcelerin anlamı (*Sinn*) konusuna gelindiğinde ise, Carnap ikinci bir sahte tümce türünün, anlamı olan sözcükler içermesine rağmen, bu

⁴ Sözcüğün anlam kazanmasının bu çerçevedeki bir diğer yolu da, Carnap’a göre eş-anlamlılıktır. Örneğin, “X” sözcüğü için ölçütün verildiği bir durumda, “bu şey X’dir” doğrudur, ancak ve ancak eğer bu şey Y ise” ifadesini alalım. Bu durumda, “X” sözcüğü ile “Y” sözcüğünün aynı anlama (*Bedeutung*) geldiği söylenir ve “X”i kullananların “Y”den başka bir şey kastetmediği kabul edilmelidir (1966a: 64 / 1931a: 223-224).

sözcüklerin kurallara uyulmadan bir araya getirilmelerinden ötürü anlam (*Sinn*) kazanamayan tümceler ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Ona göre, bir dilin sentaksı sözcüklerin ne yolla birleşebileceğine dair kurallar sunmakta, ancak doğal dillerin “dilbilgisel” sentaksı, her durumda anlamsız (*sinnlos*) sözcük birleşimlerini devre dışı bırakmaya yetmemektedir. Örneğin “Sezar ve’dir (*Caesar ist und*)” ve “Sezar bir asal sayıdır (*Caesar ist eine Primzahl*)” sözcük dizilerinden ilki dilbilgisel sentaksa aykırı olsa da ikincisi değildir. İlk dizinin sentaksa aykırı olmasının nedeni, “a, b’dir” türündeki bir dizide, “b”nin bir bağlaç ile değil, bir yüklem (sözgelimi bir isim veya sıfat) ile temsil edilebilmesinde yatar (Örneğin, “Sezar bir generaldir” dizisi dilbilgisel sentaksa uygun bir ifadedir). İkinci diziye gelindiğinde ise Carnap, ifadenin dilbilgisel yapısını çözümlenmenin yerine, “mantıksal” yapısını çözümlenmenin gerekli olduğunu imleyerek, bu dizinin, doğruluk koşulları belirlenebilen ve dolayısıyla da bir doğruluk değeri taşıyan (örneğin, “Sezar bir generaldir” gibi) bir ifadeden farklı olarak, tıpkı birinci dizide olduğu gibi doğruluk değeri almayan bir dizi olduğunu belirtir. Çünkü, ikinci dizideki “asal sayı” ibaresi yalnızca “sayı”lara uygulanabilen bir yüklem olup, “insan”a dair ne olumlu ne de olumsuz bir belirleme için kullanılabilir; böyle olunca da, ikinci dizi, görünüşte bilgisel (doğru ya da yanlış olabilen) bir ifade gibi dursa da, aslında herhangi bir şey bildirmeyip, ne doğru ne de yanlış bir önerme olduğu için anlamsızdır (*sinnlos*) ve dolayısıyla sahte bir tümcedir (1966a: 67-68 / 1931a: 227-228).

Doğal dillerin, dilbilgisi kurallarını çiğnemeksizin anlamsız (*sinnlos*) sözcük dizilerinin kuruluşuna izin vermesi olgusu, dilbilgisel sentaksın, mantıksal bir bakış açısından yetersizliğini gösterir. Eğer dilbilgisel sentaks mantıksal sentaksa tam olarak karşılık gelseydi, sahte tümceler ortaya çıkmazdı. (...) Bu da şu anlama gelir ki, eğer metafiziğin tümcelerinin sahte tümceler olduğunu belirten savımız doğruysa, o zaman metafizik, mantıksal olarak dosdoğru yapılandırılmış bir dilde tümce olarak bile kurulamaz (1966a: 68 / 1931a: 228).⁵

Buna göre Carnap, anlamsız sözcük dizileri kurmanın çeşitli örneklerini göstermek amacıyla başta Heidegger olmak üzere klasik “metafizikçi”lere dair bir inceleme sunar. Yapılan eleştiriye göre, “varlık”, “hiçlik”, “töz”, “neden” ve benzeri sözcüklerin hem dilbilgisel hem de mantıksal sentaks ihlal edilerek kullanılması (örneğin Hegel ve Heidegger’in “varlık” ve “hiçlik” üzerine konuşması), çıkarımlarda yapılan problematik geçişler (örneğin Descartes’ın “cogito, ergo sum”a varışı), terim/sözcük türleri ile ilgili yapılan karıştırmalar, belli başlı sentaks ihlalleri olarak, ne doğru ne yanlış olabilen sahte tümceler doğmasının nedeni olmaktadır. Bu noktada Carnap, metafiziğin “salt spekülasyon” veya “peri masalı” olarak bile görülemeyeceğini, çünkü masalarda bile, tecrübeyle uyumsuzluk olsa da mantıkla uyumsuzluğun olmadığını belirtir. Aynı şekilde ona göre, metafiziğin “çalışma hipotezleri” olarak görülmesi de mümkün değildir, çünkü bir hipotezin doğru veya yanlış olabilen empirik tümceler ile indirgenebilirlik bağlantılarında yer alma olanağı varken, metafiziğin sahte tümceleri bu olanaktan yoksundur (Bkz. 1966a / 1931a: 5. & 6. bölümler).

⁵ “Die alte und die neue Logik”e göre, ister Platon, Aquinas, Kant, Schelling ve Hegel’inki gibi eskiler, isterse de yeni tipteki “varlık metafizikleri” veya “tin felsefeleri” olsun, yeni mantıkla bu türdeki felsefelerin tümünün sadece içeriksel olarak yanlış/düzmece değil, fakat aynı zamanda mantıksal olarak ifade edilemez ve bu nedenle anlamsız (*sinnlos*) da olduğu ispatlanmaktadır (1966b: 134 / 1930: 13).

3. Empirik ve Formel Bilimler

Carnap'ın belirttiği üzere, anlamlı (*sinnvoll*) tümceler, esasen iki ana bilim alanına tekabül edecek şekilde bölünmektedir:

İlkin, yalnızca formları dolayısıyla doğru olan tümceler bulunmaktadır (Wittgenstein'a göre totolojiler; bunlar aşağı yukarı Kant'ın "analitik yargılar"ına tekabül eder). Bunlar fiili gerçeklik (*Wirklichkeit*) hakkında hiçbir şey demezler. Mantık ve matematiğin formülleri bu türdendir. Bunlar bizzat fiili gerçekliğe dair bildirimler (*Wirklichkeitsaussagen*) olmayıp, bu tür bildirimlerin dönüştürülmesine hizmet ederler. İkinci olarak ise, bu tür tümcelerinin değillenmeleri bulunmaktadır (yani "çelişkiler"). Bunlar, formları dolayısıyla kendileriyle karşıtılar. Diğer tümcelerinin doğruluğu veya yanlışlığı ile ilgili karar ise protokol tümceleriyle verilir. Bu nedenle bunlar (doğru veya yanlış olan) tecrübe tümceleleridir ve empirik bilimlerde yer alırlar. Bu kategoriler altına düşmeyen herhangi bir tümce kurulmak istenirse, bu tümce doğrudan doğruya anlamsız (*sinnlos*) olacaktır. Şimdi, metafizikçi ne analitik ne de empirik bilimlerin alanına düşen tümceler ileri sürmek isteyeceğinden, herhangi bir uygulama ölçütünün belirlenemeyeceği ve bu nedenle de anlamdan (*Bedeutung*) yoksun olan sözcükler kullanmaya muhtaç olacak veyahut da anlamlı (*bedeutungsvoll*) sözcükleri ne analitik (veya çelişik) ne de empirik tümceler üretecek şekilde bir araya getirecektir. Fakat her iki durumda da kaçınılmaz olarak sahte tümceler ortaya çıkacaktır (1966a: 76 / 1931a: 236).

Böylece mantıksal çözümleme, söz konusu belirlemelere uymayan ifadelerin anlamsızlığına (*Sinnlosigkeit*) dair kesin bir hüküm vermeye olanak tanımaktadır. Bu hüküm, ilk olarak tecrübe olmadan yol almaya çalışan herhangi bir spekülatif metafiziğe ya da "saf düşünme" veya "saf görü"ye dayalı sözde bir bilgiye güçlü bir darbe indirmektedir. Ancak bu darbe aynı zamanda, tecrübeden başlayarak, özel türdeki "muhakemeler" yoluyla tecrübeye aşkın olana yükselmeye çalışan herhangi bir bilgi savını da hedef almaktadır. Üstüne üstlük bu yargılamaya, normatif birer disiplin olarak tüm normlar veya değerler felsefesine, bu türden bir etiğe ve estetiğe de yöneltilmektedir. Buna göre, herhangi bir değer veya normun nesnel geçerliliği, ne empirik olarak doğrulanabilir ne de empirik tümcelerden türetilir. Dolayısıyla bu tür alanlarda hiçbir anlamlı tümce ileri sürülemez (1966a: 76-77 / 1931a: 237).⁶ Dahası

⁶ Ancak Carnap'a göre bu ve benzer saptamalar, etik veya estetik ile ilgili tümcelerinin her koşulda bilim dışında yer alacağı anlamına gelmez. Bu tür disiplinler aslen empirik birer bilim olmalıdır. Dolayısıyla "iyi" ve "güzel" veya normatif bilimlerde kullanılan diğer yüklem terimleri için ya empirik ölçütler (*Kennzeichen*) verilmeli, ya da bu tür disiplinlerin bilim dışı olduğu kabul edilmelidir. Böylece de ilk bağlam çerçevesinde sözü edilen yüklem terimleri kullanma, bir değer yargısı değil, empirik bir olgu yargısı oluşturacaktır. Normatif kullanım ise bir sahte tümceye götürecektir ki, bu kullanımda genel olarak bir değer yargısı ifade etme veya kurma olanağı yoktur (bkz. 1966a / 1931a). Konuyu dil çerçevesinde netleştiren *Philosophy and Logical Syntax*'a göre, "bir norm ileri sürmek" ile "bir değer yargısı ileri sürmek" arasında bir ayrım yapmak gerekmektedir. Buna göre, bir norm veya kural, genelde, "Öldürmeyeceksin!" gibi emir kipinde bir ifadeyle kurulurken, bunun karşılığı olan değer yargısı ise "Öldürmek kötüdür!" şeklinde oluşturulur. Bu açıdan, "Öldürme!" kuralı, dilbilgisel olarak emir kipinde olup, herhangi bir sav (bildirim) içermez. Fakat "Öldürmek kötüdür!" deyişi kurala benzese de, yalnızca belirli bir isteğin savlayıcı bir önerme formunda ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Bu tür bir ifadenin görünüşte bir bildirim veya sav taşıyan formu, Carnap'a göre, birçok filozofun bir değer ifadesini doğru veya yanlış olabilen

Carnap'a göre, burada verilen anlamsızlık (*Sinnlosigkeit*) hükmü aynı zamanda, aşağıda ayrıntılı olarak görüleceği üzere, bilgi teorisindeki "realizm", "özel idealizm", "solipsizm", "fenomenalizm" ve eski anlamdaki "pozitivizm" gibi akımlara da uygulanmaktadır.

Şimdi, formel bilimler-olgu bilimleri ayrımı üzerinden metafizik, bilim alanlarının dışına itilmekte, metafiziğin her iki alan içinde de yer alamayacağı vurgulanmaktadır. Carnap'ın bu konudaki yazılarından biri olan "Formalwissenschaft und Realwissenschaft"tan anlaşıldığına göreyse, "formel bilimler" ve "olgu bilimleri" arasında yapılan ayrımın temelinde analitik ve sentetik tümceler arasındaki sentaktik fark yatmakta; ilk türdeki bilimler yalnızca analitik tümceler içermekteyken, ikinciler aynı zamanda sentetik tümceler de içermektedirler (1953: 123-124 / 1935: 30-32). Bu bağlamda, olgu bilimlerinde, gözlemlenebilir olguların betimlenmesi için tekil tümcelerden başka hipotez olarak kullanılan genel sentetik tümceler oluşturulur. Öte yandan buradaki analitik tümceler ise, çıkarımsal işlemler için yardımcı birer araç olarak iş görür. Böylece matematiği içerecek şekilde tüm mantık, olgusal bilim dilinin bütünü göz önüne alındığında, sentetik tümcelerle iş görmek için kullanılan bir hesaplama aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla formel bilimler, Carnap'a göre, bağımsız olmaları durumunda bir öneme sahip olmayıp, olgusal bilimlerdeki dil içi dönüşümlere yardımcı olan dil sistemleridir (1953: 127 / 1935: 35).

Olgu bilimlerinin "gerçek", formel bilimlerin de "formel", "tinsel" veya "ideal" diye ayrı nesnelere (*Gegenstand*) olduğuna inanan bazı filozofların aksi yöndeki görüşlerine rağmen, formel bilimleri olgu bilimleri ile birleştirerek *hiçbir yeni nesne alanı (Gegenstandsgebiet)* sunulmuş olmamaktadır. *Aslında formel bilimlerin herhangi bir nesnesi yoktur*; bu bilimler, nesnesiz (*Gegenstandsfrei*) ve içeriksiz yardımcı tümce sistemleridir (1953: 128 / 1935: 36).

Metafizikçi, Carnap'ın vurguladığı üzere, savlarının ne hiçbir nesnesi olmayan analitik tümceler olduğunu ne de empirik olarak sınanabilir bağlantılar sunduğunu kabul etmek durumundadır. Bu açıdan, "insan bilgisinin sınırları" ile ilgili bir sav geliştirerek o, bir taraftan yukarıda anılan alanlardan farklı bir bilim/bilgi alanı sunduğunu iddia etmekte, diğer taraftan da söz konusu bilimlere temel ya da zemin olduğu ileri sürülen bir öğretiyi sunmaya çalışmaktadır.

4. Tecrübeyi Aşma ve Bir Bütün Olarak Tecrübe Dünyası Üzerine Konuşma

Philosophy and Logical Syntax'a göre, metafiziksel dil, "ilke", "şeylerin özü", "kendinde şey" ve "mutlak" gibi kavramlar ekseninde biçimlenmektedir. Sözelimi Thales, "Evrenin özü ve dayanağı sudur." derken, Herakleitos, evrenin özünü "ateş"te bulur. Monistler tek bir "ilke"den bahsederken, düalistler iki "ilke"yi merkeze alır (1935/1996: 15-16). Bu çerçevede Carnap, evrenin veya dünyanın, varlığın veya gerçekliğin kökeni ile ilgili temelci öğretileri hedef alarak, söz konusu türdeki

bir önerme gibi görmesine neden olmuştur. Fakat bir değer cümlesi, yanıltıcı bir dilbilgisel formda gizlenen bir emirden başka bir şey değildir. Dolayısıyla bu tür cümlelerin amacı, belirli bir olgu durumu hakkında bir şey ileri sürmek değil, yalnızca onu işitenlerin eylemlerinde bir etki yaratmaktır (1935/1996: 22-26).

öğretilerde geçen önermelerden ne “doğrudan” ne de “dolaylı” olarak “doğrulanabilecek” savlar elde etme olanağının olduğunu bir kez daha vurgular.

Metafizikçiler önermelerinin doğrulanamaz olmasından kaçınmaz, çünkü eğer bunları doğrulanabilir kılsaydılar, öğretilerinin doğruluğu veya yanlışlığı hakkındaki karar tecrübeye bağlı olacak ve bu nedenle de empirik bilim alanına girecekti. Oysa bu sonuçtan kaçınmak isterler, çünkü empirik bilimlerin yer aldığı seviyeden daha yüksek bir seviye hakkında bilgi öğretirmiş gibi yaparlar. Bu nedenle de önermeleri ile tecrübe arasındaki bağlantıyı koparmaya zorlanırlar; işte kesin olarak da bu tür bir işlem onların önermelerinin anlamsız olmasını getirir (1935/1996: 16-17).

Metafizikçiler Carnap'a göre, “tecrübeyi aşma”ya paralel olarak, “gerçeklik” veya “hakikat”ın temel yapısını açığa çıkarmaya çalışan öğretiler oluşturmakta, bir bütün olarak tecrübe dünyası üzerine yekpare savlar ileri sürmektedirler. Dahası Carnap, “genellikle epistemolojik diye nitelenen felsefi öğreti türleri”ni de metafiziksel olarak niteler (1935/1996: 18). Bu açıdan o, “realizm”, “idealizm”, “solipsizm”, “pozitivizm” ve benzeri öğretilerle ilgili geleneksel savları incelemeye alarak, realistlerin “dış dünyanın varlığı”ni kabul ettiklerini, idealistlerin bunu yadsıdığını, köktenci bir idealist olarak solipsistlerin başkalarının zihinlerinin varlığını yadsıdığını ifade eder. Ona göre:

Herhangi bir şeyin gerçek olması (*reality*) veya olmaması (*unreality*) hakkındaki savlar, aynı zamanda, bu savların empirik bir yolla incelendiği, empirik bilimlerde de ortaya çıkabilir ve bu bağlamda da söz konusu savlar anlamlı (*sense*) olabilir. Bu belirleme kısmen doğrudur. Fakat biri empirik önermelerde, diğeri de az önce bahsedilen felsefi önermelerde ortaya çıkan, gerçekliğe ilişkin iki kavrayış tarzını birbirinden ayırmamız gereklidir. Bir zoolog, kangurular diye birtakım şeylerin gerçek olduğunu iddia ettiği zaman, onun savı, belirli bir türde şeylerin mevcut olduğu ve bu şeylerin belirli zamanlarda ve yerlerde algılanabilir olduğu; diğeri bir deyişle, fiziksel dünyanın uzay-zaman sisteminin öğeleri olan belirli türdeki nesnelerin var olduğu anlamına gelmektedir.

Bu sav pek tabii ki doğrulanabilir. Her bir zoolog, bir realist ya da idealist olmasından bağımsız olarak, empirik araştırma yoluyla doğrulayıcı bir örneğe ulaşabilir. Bu ve benzer türdeki şeylerin gerçekliği ile ilgili savlarda, yani bu ve benzer türdeki öğelere fiziksel dünya sisteminde bir yer verme olanaklılığı hakkında, hem realist hem de idealist arasında mutabakat bulunmaktadır. Anlaşmazlık yalnızca, bir bütün olarak fiziksel dünyanın gerçekliği hakkında sorular doğduğunda başlar. Fakat bu sorunun bir anlamı yoktur, çünkü herhangi bir şeyin gerçek olması, onun belirli bir sistemde yer alma olanaklılığından, bu durumda, fiziksel dünyanın uzay-zaman sistemi içinde olmaktan başka bir şey ile ilgili değildir. Dahası bu tür bir soru yalnızca sistemin kendisini değil de sistemin öğelerini veya parçalarını ilgilendirdiği takdirde bir anlam (*sense*) ifade edebilir.

Aynı sonuç, daha önce açıklanan ölçüt, yani algıya dayalı önermeler türetme olanaklılığı uygulanarak da elde edilebilir. Kanguruların gerçek oluşu veya varlığı ile ilgili savlardan algıya dayalı önermeler türetilebilirken, ne fiziksel dünyanın gerçekliği ile ilgili olanlardan ne de karşıt bir sav olan fiziksel dünyanın gerçek olmaması ile ilgili olanlardan algıya dayalı önermeler türetmek olanaklıdır. Bu nedenle bu tür savlar empirik içerikten yoksun olup, hiçbir şekilde anlam (*sense*) taşımaz. Sözü edilen anlamsızlığa parmak basan eleştiri, dikkat edilmelidir ki, eşdeğer bir biçimde gerçek olmayış ile ilgili savlara da uygulanabilir. Zaman zaman Viyana Çevresi'nin görüşleri hatalı bir biçimde fiziksel dünyanın

gerçekliğinin yadsınması olarak ele alınsa da, bu tür bir yadsıma içinde değiliz. Tabii ki, fiziksel dünyanın gerçekliği tezini reddettiğimiz doğrudur; fakat bu tezi yanlış diye kabul ettiğimizden değil, anlamı (*sense*) olmadığını kabul ettiğimiz için reddediyoruz. Bu tezin idealist karşı tezi de tam olarak aynı gerekçeyle reddedilmektedir. Biz ne bu türden tezler ileri sürüyoruz ne de bu tezleri yadsıyoruz. Biz, bütün olarak ilgili soruyu reddediyoruz (1935/1996: 19-21).⁷

Şimdi, yukarıda belirtildiği gibi, metafiziğe yönelik eleştirinin esas vurucu boyutuna geçerek, Carnap'ın genel olarak dil çözümlemesi ekseninde ele aldığı metafiziğe ilişkin görüşleri hakkında daha bütüncül bir değerlendirme sunmak mümkündür. Bu ise, Carnap'ın “mantıksal sentaks” olarak adlandırdığı çözümleme anlayışına yönelmeyi gerektirmektedir.

5. Nesne-Soruları ve Mantıksal-Sorular

Carnap'a göre mantıksal sentaks, “mantıksal analiz sonuçlarının tam olarak formüle edilebileceği bir kavram dizgesi, bir dil üretme” etkinliği (1934/1967: xiii) olup, *belirli bir dilin mantıksal sentaksı* da o dilin formel bir teorisi olarak anlaşılır. Carnap bunu ayrıntılı bir şekilde açıklar:

Bir dilin mantıksal sentaksı ile, o dilin dil formlarının formel teorisini, onu yöneten formel kuralların, bu kurallardan çıkan sonuçların açılımlarıyla birlikte, sistematik olarak ifadesini kastederiz.

Bir teori, bir kural, bir tanım veya benzeri, onda, işaretlerin anlamına (*Bedeutung der Zeichen*) (örneğin, sözcüklerin anlamına) ya da ifadelerin anlamına (*Sinn der Ausdrücke*) (örneğin, tümcelerin anlamına) değil de, ancak ve yalnızca ifadelerin oluşturulduğu işaretlerin türlerine ve düzenine (*Art und Reihenfolge der Zeichen*) gönderme yapıldığı zaman, *formel* olarak adlandırılmak zorundadır (1934/1967: 1).

Carnap'ın belirttiği üzere mantıksal çözümlemenin temel hedefleri, kuramsal/bilgisel alanlarla ilgili “soru türlerini” araştırmakla gerçekleştirilebilir. Buna göre, Carnap için herhangi bir kuramsal alanda ele alınan soru(n)lar, tümceler ve savlar, ana hatlarıyla “nesne-soruları” (*object-questions*) ve “mantıksal-sorular” (*logical-questions*) ayrımına indirgenebilir:

⁷ Sonraki çalışmalarında Carnap “gerçeklik” savları ile ilgili problemleri, bir dil sistemi ile ilgili sorunlar olarak ele almakta ve “içsel-dışsal” sorular ayrımı ekseninde incelemektedir. Buna göre, şeylerin gerçekliği veya varlığı hakkındaki iki tür soru birbirinden ayrılmalıdır: “Eğer biri, kendi dilinde şeylerin yeni bir türü hakkında konuşmak isterse, yeni kurallara konu olan, yeni bir konuşma yordamı takdim etmelidir. Bu işlemi, soru konusu edinilen şeyler için bir dilsel *çatı* tesisi olarak adlandıracağız. Böylece, varlık sorularının iki türünü birbirinden ayırdetmemiz gerekir: ilki, *çatı içerisinde*, yeni türdeki belirli şeylerin varlığı ile ilgili sorulardır, bunlara *içsel sorular* diyeceğiz; ikincisi ise, *bütünü itibarıyla şeyler dizgesinin* gerçekliği veya varlığı ile ilgili sorulardır ki, bunlara da dışsal sorular adını takacağız. İçsel sorular ve bunların olanaklı yanıtları, yeni ifade biçimleri yardımıyla kurulur. Yanıtlar, çatının mantıksal ya da olgusal olmasına bağlı olarak, ya salt mantıksal yöntemlerle ya da deneysel yöntemlerle elde edilebilir. Dışsal bir soru ise, daha yakın bir irdelemeyi gerektiren problematik vasıfta bir sorudur” (1947/1970b: 206).

Nesne-sorularıyla, inceleme konusu edinilen alanın nesneleryle, o nesnelere özellikleri ve bağıntıları hakkındaki soruşturmalar gibi, ilgili olan soruların anlaşılması gerekir. Öte yandan, mantıksal-sorular ise, doğrudan doğruya nesnelere değil de, kendileri nesnelere ilişkin olan tümcelere, terimlere, teorilere ve benzerlerine ilişkin sorulardır (1934/1967: 227).

Zooloji alanından Carnap'ın verdiği bir örnekle bu ayırım somutlaştırılmaya çalışılırsa, bu alanla ilgili nesne-soruları, canlıların özellikleri, birbirleriyle ve diğer varlıklarla ilişkileri gibi konulara yönelik iken, mantıksal-sorular, zooloji biliminin tümceleri, bu tümcelerin birbirleriyle olan mantıksal bağlantıları, bu bilimde kullanılan terimlerin ve teorilerin mantıksal yapısı ile ilgili sorular olmaktadır (1934/1967: 277). Dolayısıyla, Altuğ'un da saptadığı üzere, nesne-soruları ve mantıksal-sorular ayırımı dil bağlamında göz önüne alındığında, “yasaya uygun dil kullanımı alanında ya da dilin anlam sınırları içinde, nesnelere söz eden bilimlerin dili ile bu dil üzerine konuşan, bu dilin biçimlerinden söz eden sentaks dili” arasındaki ayırma dönüşerek kuramsal/bilgisel anlam taşıyan her konuşma için bu ayırım söz konusu edilir (Altuğ 1989: 96). Yani dilin bilimsel kullanımını, ya nesnelere yönelik ya da kendisi nesnelere söz eden dil üzerine olmak zorundadır. Bu belirlemeyle Carnap, bir taraftan, mantıksal-sorular ve nesne-soruları sınıflaması içine girmeyen her tür bilgi iddiasını elemeye, diğer taraftan da, mantıksal çözümlemenin/sentaksın mantıksal-sorular kategorisi içinde yer alan bir uğraş olduğunu net bir açıdan çizmeye çalışmaktadır.

Carnap'a göre, geleneksel kurgulanışı içindeki felsefe sorunları, nesne-soruları ve mantıksal-sorular ile iç içe geçmiş bir şekilde oluşturulmuştur. Geleneksel felsefede ele alındığı şekliyle nesne-sorularından bazıları, nesne alanlarına ilişkin bilimlerde (empirik ve formel bilimlerde) bulunmayan, “kendinde şey”, “mutlak”, “nesnel tin”, “hiçlik”, “kategorik buyruk” gibi sözde nesnelere/konularla ilgilidir ve bu tür nesnelere uğraşma da “metafizik” denen alanda gerçekleşir. Öte yandan geleneksel nesne-sorularının bazıları aynı zamanda nesne alanlarının bilimlerinde de bulunan, “insan(lık)”, “toplum”, “dil”, “tarih”, “ekonomi”, “doğa”, “uzay”, “zaman” ve “nedensellik” gibi nesnelere/konularla ilgilidir ve bu tür çalışmaların da genellikle “doğa felsefesi”, “tarih felsefesi”, “dil felsefesi” ve benzeri disiplinlerin alanına girdiği düşünülür. Carnap açısından, mantıksal-sorular ise esas olarak mantıkta ve bilgi teorisinde, ancak çoğu kez psikolojik sorularla iç içe geçmiş şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ona göre, çeşitli bilimlerin kuruluşlarının temellerine yönelik sorunlar, hem nesne-sorularını hem de mantıksal-soruları içerecek şekilde ve bu sorular arasında hiçbir ayırım yapılmamış bir halde incelenmektedir (1934/1967: 278).⁸ Şimdi, Carnap'a

⁸ Aynı konuyu farklı bir yönden ele alan *Philosophy and Logical Syntax*'a göre, geleneksel felsefe incelemelerinde “metafiziksel”, “mantıksal” ve “psikolojik” sorunlar iç içe geçmektedir (1935/1996: 9). Buna göre, örneğin bilgi problemini soruşturan felsefe disiplini olarak epistemoloji (ya da bilgi teorisi), geleneksel biçimlenişi içerisinde psikoloji ve mantık sorunlarıyla birlikte ele alınmış, bunun sonucu olarak, mantık sorunlarını psikoloji sorunlarıymış gibi değerlendirme yanılığının ortaya çıkardığı psikolojizme göre, mantık, düşünme süreçleri hakkında bir bilimmiş gibi görülüp, ondan fiili düşünme olgusunun nasıl gerçekleşip geliştiğini kurallarıyla birlikte göstermesi beklenmiş (1935/1996: 31-34), böylece de bilmeye ilgili psikoloji sorunlarıyla (bir şeyi bilme olgusunun zihinde nasıl gerçekleştiği gibi sorunlarla), çeşitli savların mantıksal olarak nasıl inceleneceği ve doğrulanacağı sorunları birbirlerinden ayrı tutulamamıştır (1935/1996: 83).

göre, geleneksel felsefede bulunup da kesin bilimlerde yer almayan sözde nesnelere ilgili soruların temelsizliği mantıksal dil çözümlemesiyle gösterilmektedir. Bunlar sahte problemler ve sahte tümcelerden başka bir şey değildir. Diğer bir deyişle, bu tür tümceler mantıksal içerikten yoksun olup, yalnızca duyguları ifade etmeye ve kısmen de işiten üzerinde bir etki uyandırmaya hizmet ederler. Şimdi, geleneksel biçimleniş içindeki felsefeden, mantıksal sorular ve nesne sorularına karışmış olan psikoloji ile ilgili sorular da yalıtılıp, psikoloji empirik bir bilim olarak ele alınınca, geriye yalnızca mantığın soruları, epistemolojinin, doğa felsefesinin, tarih felsefesinin ve benzeri alanların sorunları kalır ki, bu alanlar metafizik karşıtı filozoflar tarafından da genellikle bilimsel felsefenin sorunları kapsamında değerlendirilmiştir. Carnap'a göre, yine genel formülasyonu içerisinde bu tür sorular kısmen mantıksal sorular kısmen de belirli bilimlerin inceleme nesnelere giren nesne soruları olarak formüle edilmiş; aynı zamanda da, felsefenin özel bir duruş noktasından hareketle, belirli bilimlerin araştırma alanlarında yer alan nesnelere ilgili bilgi verdiği kabul edilmiştir (1934/1967: 278-79).

Bu belirlemeleri metafizik ile ilgisinde netleştirmek için Carnap, dildeki mantıksal-sorular ve nesne-sorularını ifade etme kiplerinin arasında, her iki soru türünden de pay alan bir başka "karışmış" alanın bulunduğunu ileri sürer. Nesne-soruları "nesne-tümceleri", mantıksal-sorular da "sentaktik-tümceler"le ileri sürülürken, bu aradaki alanda yer alan (yapay) sorular ile de "sahte-nesne-tümceleri" oluşturulmaktadır:

Aradaki bu alana, gerçekte sentaktik formları, özellikle de görünürde ilgili oldukları nesnelere adlarının formlarının imleyen, ancak sanki (ya kısmen ya da yalnız) nesnelere imlemiş gibi formüle edilen tümceleri yerleştireceğiz. Bunun için bu tümceler, nesne-tümceleri olarak gizlenmelerine karşın, içeriklerinden ötürü sentaktik-tümceledir. Onları *sahte-nesne-tümceleri* olarak adlandıracağız. (...) [S]ahte-nesne-tümceleri, basitçe, *içerikli konuşma kipinin yarı-sentaktik-tümceledirler* (1934/1967: 284-85).

Konuyu açmaya çalışırsak, "Beş bir şey değil, fakat bir sayıdır." ve "Beş bir tek sayı değil, fakat bir çift sayıdır." gibi iki sav alındığında, Carnap'a göre, ilk bakışta her iki savda da "beş sayısı"nın bir özelliğinden söz ediliyormuş gibi görünse de, aslında ilk savda yalnızca "beş" sözcüğünden bahsedilmektedir. İlk savda "sözcük"ten söz edilmesine karşın, bu sav öyle bir biçimde kurulmuştur ki, bu söz ediş "nesne"den söz eden bir dil biçimiyle yapılmaktadır. Bu durumda Carnap'a göre ilk sav aslında, "Beş bir şey-sözcüğü değil, sayı-sözcüğüdür." şeklinde kurulmalıdır. Dolayısıyla ikinci sav bir "gerçek-nesne-tümcesi" iken, ilk sav "yapay-nesne-tümcesidir" ve dilin içeriksel konuşma kipine ait olan yapay-sentaktik bir ifadedir (1934/1967: 285). Yine bir başka örnek olarak, "Gül kırmızıdır.", "Gül bir şeydir." ve "Gül" sözcüğü bir nesne-sözcüğüdür." gibi üç örnek dikkate alınır, Carnap'a göre, ilk sav belli bir "gül nesnesi"yle ilgili olan gerçek bir nesne önermesi, son sav ise konusu gül nesnesi değil, "gül" sözcüğü olan sentaktik bir tümcedir. Oysa ilk savla aynı dilbilgisel özneye sahip olmasından ötürü gül nesnesiyle ilgiliymiş gibi görünen ikinci savda, gerçekte, ne gül nesnesinden ne de "gül" sözcüğünden söz edilmektedir. İlk sav sentetik bir tümcedir, çünkü gül nesnesinin bir niteliğini ileri sürmektedir; oysa, ikinci savdan gül nesnesinin herhangi bir özelliğiyle, ya da başka bir şeyle olan bağıntısıyla ilgili bir veri edinmek olanaklı değildir. Bu ikinci savın doğruluğunu, herhangi bir gül hakkında tecrübeye başvurmadan, yalnızca dilbilgisine yönelip, "gül" sözcüğünün bir "şey sözcüğü"

olduğunu göstererek saptamak mümkündür. Bu nedenle ilkinin tersine ikinci sav “analitik”tir ve üçüncü savda olduğu gibi doğru bir şekilde kurulması durumunda, nesnesinin neliğine yönelik bir tartışmanın doğması da önlenmiş olacaktır (1935/1996: 62).

Görüldüğü üzere Carnap açısından nesne-soruları ve mantıksal-sorular ayırımından yola çıkılarak, belirli bir ifadeye söz konusu edileni belirlemek, buradan da soru(n) edinilenin ne şekilde çözümlenebileceğini veya hangi etkinlikte ele alınabileceğini saptamak, metafiziğe sınır çizme için zorunlu koşullardan biri olmaktadır. Bunun yanında söz konusu ayırım, aynı zamanda bilgi içerimli bir ifadenin ne şekilde kurulması gerektiğinin de normunu vermektedir. İçeriksel konuşma kipinde kurulan kimi tümceler, bir tartışmada gerçekte neyin söz konusu edildiğini yapıları gereği gizledikleri için, kimi durumlarda bir soruda ilgilenilenin dilsel bir problem olmasına karşın, dil-dışı bir problemmiş gibi ortaya konulmasına, kimi durumlarda tersine, bir soruda ilgilenilenin dil-dışı bir problem olmasına karşın, dilsel bir problemmiş gibi ortaya konulmasına, kimi durumlarda da, ne dilsel, ne de dil-dışı bir problem olmasına karşın, aslında yalnızca nesnelere dile getirme formlarının farklılığıyla ilgili bir problemken, anlamsız “felsefe” tartışmalarının doğmasına yol açarlar. İçeriksel konuşma kipi için neden olduğu bu karışıklık ise aslında, kesin bir felsefi çözümlemenin gerçekleştirilememesi anlamını taşımaktadır. Bu bağlamda, Carnap’a göre, nesne-soruları ile mantıksal-sorular arasında bir ayırım yapılmamasının ve felsefe problemlerinin içeriksel dil kipiyle gerçekleştirilmesinin yarattığı en önemli sorun ise, birçok felsefe tartışmasının veya probleminin “dile göreli/dile bağlı” olduğunun gözden kaçırılmasından meydana gelmektedir (1934/1967: 299). Dolayısıyla ona göre,

Formel dil kipine çevrilebilirlik, tüm felsefi tümceler, diğer bir ifadeyle, genel olarak belirtilirse, herhangi bir empirik bilimin diline ait olmayan tüm tümceler için bir mihenk taşı sunmaktadır (1934/1967: 313).

Böylece Carnap, “tek tek bilimlerin sorularından bağımsız olarak, yalnızca bilimin, tümcelerinin, terimlerinin, kavramlarının, teorilerinin ve benzerlerinin mantıksal analizine ilişkin sorulara, gerçek bilimsel sorular olarak izin” verilebileceğini vurgular (1934/1967: 279).

6. İfade Olarak Metafizik

Şimdi, şu ana kadar metafizik hakkında sunulan belirlemeleri ana hatlarıyla ifade etmeye çalışırsak, Carnap için metafiziğin, tecrübe verileriyle sınınamayan ve böylece empirik bilimler kategorisine girmeyen, ayrıca formel bilimlerde olduğu gibi de analitik tümceler üretmeyen sözde bir bilimsel/bilgisel etkinlik olduğu görülmektedir. Carnap, dildeki sözcüklerin *Bedeutung*’u ve tümcelerinin *Sinn*’i ekseninde geliştirdiği çözümlenmesinde, metafizikteki kavramların ve deyişlerin doğrulanamadığını, buna ek olarak da birçok metafiziksel savın dilin mantıksal yapısını ihlal ettiğini belirtmektedir. Bu belirlemeleri ise dildeki iki farklı ifade kipi arasındaki ayırım tamamlamakta, metafiziksel savların ne formel dil kipinde ne de nesne dili kipinde kurulduğu, fakat bu iki kipi bir karışımı olan içerikli-dil kipinde kurularak sahte sorunlara yol açtığı saptanmaktadır. Böylece de metafiziğin anlamsız bir etkinlik olduğu ileri sürülmektedir.

Peki, eğer metafizik sözü edilen türde bir etkinlik ise, neden çağlar boyunca birçok insana umut vermiş, felsefe tarihinin önemli bir bölümü sahte soru(n)ların tartışılmasıyla geçmiştir? Carnap meseleyi çözümlmek için, dil ekseninde metafiziğe yönelik son bir belirleme daha yapmaktadır. Bu ise, genel olarak anlam sorunu çerçevesinde dilin iki farklı tür işlevini, bilgi verici/temsil edici işlevi ile ifade etme işlevini birbirinden ayırmak üzerine kuruludur.

Carnap'a göre, metafiziksel savlarda teorik bir içerik bulunmamaktadır. Çünkü metafizikteki sahte tümceler, olgu durumlarının temsil edilmesi (*Darstellung von Sachverhalten*) için hiçbir muhteva sunmazlar; metafizik, insanın yaşam karşısındaki duygu hallerinin ifadesinden (*Ausdruck der Lebensgefühls*), içteki hislerin dışsallaştırılmasından veya dışavurumundan başka bir şey değildir (1966a: 78 / 1931a: 238). Bu bağlamda metafizik, insanın bir takım duygularının, çevresine veya topluma verdiği hissi ve iradi tepkilerin, kendini adadığı görevlerin, başına gelen talihsizliklerin bir ifadesidir. Bu türden bir eğilim insanın yapıp ettiği her şeyde, yüz ifadesinde ve hatta yürüyüşünde bile kendini gösterebilir. Ancak kimi insanlar bu ifade eğilimini farklı bir tarzda dışsallaştırma yoluna giderler. Örneğin sanata yatkınlıkları varsa, bu eğilimler sanat yapıtında kendini gösterir. İşte Carnap'a göre metafizikçi, söz konusu temel eğilimleri veya ihtiyaçları sanat yapıtında değil, bir başka kılıf altında, bilim/bilgi diyarında tatmin etme yolunu seçmiştir. Buna göre metafizikçi, doğruluk ve yanlışlığın bulunduğu diyarda gezindiğine inanmaktadır. Ancak öte taraftan, aslında hiçbir şey dememekte, fakat bir sanatçı gibi bir şey ifade etmektedir. Dahası metafizikçinin kendini kandırması sadece dili ifade mekânı (*Ausdrucksmedium*) olarak seçmesi ve burada da ifade formu (*Ausdrucksform*) için bildiri tümcelerini (*Aussagesätze*) kullanmasıyla ilgili değil, aynı zamanda, tümceleri için argümanlar sunması, tümcelerine bir içerik (*Inhalt*) atfetmesi ve diğer metafizikçilerle doğruluk adına kavga etmesinde de bulunur (1966a: 79-80 / 1931a: 239-240).

Metafizikçi, yeteneği olmayan bir müzik adamıdır. Bununla birlikte, teori alanında çalışmaya son derece teşne olmakla, kavramları ve fikirleri birbirine ilişitir. Bir tarafta bu eğilimi bilim alanında, diğer tarafta ifade ihtiyacını sanatta tatmin etme imkânı bulursa da, metafizikçi bu ikisini birbirine karıştırır ve bilgi için hiçbir şey başaramayan, ancak yaşama dönük duyguları dışsallaştırmaya da uygun olmayan bir yapı üretir (1966a: 80 / 1931a: 240).

Bu noktada Carnap, söz konusu metnin İngilizce basımına düştüğü 1957 tarihli bir sonnotta, “bilişsel anlam (*cognitive meaning*)”⁹ ile “bilişsel olmayan anlam (*non-cognitive meaning*)” veya “ifade edici anlam (*expressive meaning*)” arasında bir ayırım yapmak gerektiğini, metafiziğin ifadeye dönük olarak anlamlı olsa da, savlayıcı içerikten (*assertive content*) yoksun olduğu için, bilişsel açıdan anlamsız olduğunu belirtir (1966a: 80-81). Aynı konuyu dilin işlevleri bağlamında netleştiren *Philosophy and Logical Syntax*'a göre de, dilin iki işlevini, “ifade işlevi (*expressive function*)” ile “temsil işlevi”ni (*representative function*) birbirinden ayırmak gerekmektedir (1935/1996: 27). Bu açıdan metafiziksel önermelerin temsil edici değil, yalnızca ifade edici işlevleri bulunmaktadır. Bu deyişler ne doğru ne de yanlış olup, bilgi alanının tamamen dışındadırlar (1935/1996: 29). Dolayısıyla Carnap'a göre, metafizik ve sanat

⁹ “Cognitive meaning” için aynı zamanda Carnap “designative meaning” ve “referential meaning” terimlerini de kullanmaktadır (1966a: 80).

arasında yakın bir benzerlik bulunmaktadır. Ancak metafizikçi, sanatçıdan farklı olarak önermelerinin doğruluk taşıdığını iddia etmekten, sanatçının böyle bir iddiası yoktur (1935/1996: 30):

Metafiziğin teorik olmayan yapısı aslında kendisi açısından bir kusur değildir, çünkü tüm sanatlar bu yapıdadır. Ayrıca söz konusu durum, sanatın kişilerde ve toplumlarda kazandığı yüksek değere bir zarar da vermez. Tehlike, metafiziğin *yanıltıcı* yapısından kaynaklanır. Metafizik, gerçekten herhangi bir bilgi vermemesine rağmen, bilgi veriyormuş gibi görünür. İşte bu da bizim metafiziği reddetmemizin nedenidir (1935/1996: 31).

7. Felsefenin İşlevinin Yeniden Tanımlanması

Görüldüğü gibi çeşitli katmanlarıyla metafizik, Carnap için klasik felsefenin temel disiplinlerini oluşturan ontoloji, epistemoloji ve etiğe karşılık gelmektedir. Buna göre, söz konusu disiplinlere ilişkin problemler farklı soru(n) türlerini, örneğin gerçekliğe/varlığa dair soru(n)ları, mantıksal soru(n)lar ve nesne soru(n)larını, doğrulanabilirlik ile ilgili soru(n)ları ayırarak kimi zaman devre dışı bırakılmakta, kimi zaman da yeniden formüle edilmektedir. Bu çerçevede de Carnap, dilin bilgi verme veya temsil etme işlevi ile ifade etme işlevini birbirinden ayırmakta, genel olarak metafiziği sanat ve bilimler arasına sıkışmış bir uğraş olarak görmektedir.

Fakat o zaman, eğer bir şey bildiren her tümce empirik bir doğada olup olgu bilimlerine (*Realwissenschaft*) aitse, felsefe için geriye ne kalmaktadır? Geriye kalan, ne tümceler, ne bir teori, ne de bir sistem, fakat yalnızca bir yöntemdir: yani, mantıksal çözümleme yöntemidir (...). [N]egatif olarak kullanılıştaki (...) bu yöntem, anlamsız sözcükleri ve anlamsız sahte tümceleri elemeye hizmet eder. Pozitif olarak kullanılıştaki ise bu yöntem anlamlı (*sinnvoll*) kavramların ve tümcelerin aydınlatılmasına, olgu bilimlerinin ve matematiğin mantıksal temellerinin kurulmasına hizmet eder (1966a: 77 / 1931a: 237-238).

Bu bağlamda, mantıksal çözümlemenin söz konusu işlevi, Carnap tarafından “metafizik”e karşı olarak “bilimsel felsefe” diye adlandırılır.

Mantıksal çözümleme yoluyla bilimin (*Wissenschaft*) her bir tümcesinin anlamlı (*sinnvoll*) olduğu ispatlanabilmelidir. Eğer inceleme konusu tümcenin ya totoloji ya da çelişki (totolojinin değillenmesi) olduğu keşfedilirse, tümce, matematiği de içerecek şekilde, mantık alanına aittir; eğer bu alana ait değilse, içerikli bildirimdir, yani, ne totoloji ne de çelişki olup, bu durumda empirik bir tümcedir. Böyle bir tümce verili olana (*Gegeben*) bağlanabilir/indirgenabilir ve bu nedenle de tümcenin ilkece doğru veya yanlışlığı saptanabilir. Olgu bilimlerinin -doğru veya yanlış- tümceleri bu yapıdadır. İlkece yanıtlanamaz sorunlar yoktur. Teori olarak bir felsefe, kendine özgü inceleme nesnesiyle bilimleriyle aynı düzlemde bulunan bir tümce sistemi yoktur. Felsefe sürdürülecekse, bu ancak mantıksal çözümleme yoluyla bilimlerin kavramlarını ve tümcelerini aydınlatma yoluyla olabilir. İşte bunun aracı da yeni mantıktır (1966b: 145 / 1930: 25-26).

8. Sonuç

Günümüzde Carnap'ın metafiziğe yönelik eleştirileri, özellikle doğrulanabilirlik, indirgenebilirlik ve analitik-sentetik önermeler ayrımı ekseninde güncelliğini yitirmiş gibi görünmektedir. Gerek Carnap'ın 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren doğrulanabilirlikten daha gevşek bir ölçüt olan belgelenebilirlik (*confirmability*) düşüncesine başvurması, gerekse de Popper tarafından ileri sürülen yanlışlanabilirlik ölçütü, bilimsel ifadelerle metafiziksel ifadeler arasında ayırım yapma sorununun değişik katmanlarını açığa çıkarmıştır. Yine, 1951'de yayımlanan Quine'in "Two Dogmas of Empiricism" başlıklı makalesi, analitik-sentetik önermeler arasındaki ayırım ve anlamlı her tümcenin algı/duyu verilerine indirgenebilir olup olmadığı konusunda kuşku yaratan doğmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, aslında, Popper ve Quine'in önderliğini yaptığı söz konusu hareketliliğin, metafiziğe sınır çizme tartışması açısından bakıldığında Carnap ile uyduğu, anlaşmazlığın esasa yönelik değil de, kısmen metafiziğe set çekecek ölçütün mahiyeti hususunda olduğu görülmektedir. Dahası, Coffa (1993) ve Norton (1977) gibi araştırmacılarca yapılan çalışmaların da net bir biçimde gösterdiği gibi, Carnap'ın metafizik eleştirisinin felsefe yönünden en verimli boyutu, doğrulanabilirlik, indirgenebilirlik ve analitik-sentetik önermeler tartışmalarından değil, dilin mantıksal yapısının incelenmesi, içerikli dilde kurulmuş ifadelerin formel dile çevrilebilir olup olmadığı ve dilsel çatılar ile ilgili analizlerden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde, Friedman (1999 & 2002) ve Irzık (2011) gibi araştırmacıların dikkat çektiği gibi, Carnap felsefesini ele almanın en uygun yolu, Carnap'ın tarihsel süreklilik içerisinde Kantçı gelenek bağlamındaki devinimi olmaktadır. Bilindiği üzere Kant'a göre, "geleneksel metafiziğin bitmez tükenmez tartışmalarında düşünmenin ana malzemesini oluşturan idealar, formlar ve tözler (ruh, evren, madde, uzay, zaman, Tanrı) hatalı bir yaklaşımla, onlara bir gerçeklik (*Wirklichkeit*) atfedilerek, yani tözleştirilmiş olarak (*hypostasieren*) ele alınmışlardır" (Gözkân 2002: 22). Oysa Kant, genel olarak ifade edilirse, akıl yürütmeyi ve tecrübeyi mümkün kılanın, yine akıl yürütmenin ve tecrübenin nesnesi haline getirilmesinin *Schein*'a yol açan bir etkinlik olduğunu vurgulamaktadır. Diğer bir ifadeyle, "düşünmeye terkip ve kuruluş malzemesi sağlayan bir alanın *içine*, o alanın düşünülmesini ve kuruluşunu mümkün kılan öğeler dahil edilmemeli; o öğelerin kendileri, herhangi bir deneyimin ya da muhakemenin konusu (nesnesi) gibi ele alınmamalıdır" (Gözkân 2002: 24). Şimdi, Carnap'ın, öncesinde nesne-soruları ve mantıksal-sorular, sonrasında ise içsel-dışsal sorular arasında çizdiği ayırım ile, metafiziğe yönelik karşı çıkışta belirgin bir Kantçı damarı takip ettiği, Kant'ın anlama yetisi ve akıl düzleminde gerçekleştirdiği transendental sınır çizme etkinliğini, dil düzleminde olmak kaydıyla, bir dilin kurucu kuralları açısından devam ettirdiği söylenebilmektedir. Dahası, Carnap'ın (ve Viyana Çevresi'nin diğer filozoflarının) 90'lı yıllardan itibaren özellikle bilim felsefesi tartışmalarında gözde bir figür olarak yer aldığı, sözgelimi, tarihsel olarak birbiriyle uzlaşmaz gibi görünen pozitivist ve post-pozitivist bilim felsefelerinin, Carnap ve Kuhn bağlamında yeniden ele alındığı görülmektedir.¹⁰ Bu ise Carnap felsefesinin hâlâ keşfedilmeyi bekleyen verimli yönlerinin olduğunun en somut göstergesidir.¹¹

¹⁰ Örneğin, bkz. Reisch (1991); Irzık & Grünberg (1995); Irzık (2002).

¹¹ Bu çalışmaya katkılarından dolayı, Sayın Doç. Dr. Zekiye KUTLUSOY'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca ismi açıklanmayan makale hakemine, eleştirilerinden dolayı teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Altuğ, Taylan (1989) *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi ve Yarattığı Bilgikuramsal Sorunlar*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Carnap, Rudolf (1930) “Die alte und die neue Logik”, *Erkenntnis*, Volume 1, Number 1 / December, pp. 12-26.

Carnap, Rudolf (1931a) “Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache”, *Erkenntnis*, Volume 2, Number 1 / December, pp. 219-241.

Carnap, Rudolf (1931b) “Die physikalische Sprache als Universalsprache der Wissenschaft”, *Erkenntnis*, Volume 2, Number 1 / December, pp. 432-465.

Carnap, Rudolf (1932a) “Psychologie in physikalischer Sprache”, *Erkenntnis*, Volume 3, Number 1 / December, pp. 107-142.

Carnap, Rudolf (1932b) “Über Protokollsätze”, *Erkenntnis*, Volume 3, Number 1 / December, pp. 215-228.

Carnap, Rudolf (1935) “Formalwissenschaft und Realwissenschaft”, *Erkenntnis*, Volume 5, Number 1 / December, pp. 30-37.

Carnap, Rudolf (1953) “Formal and Factual Science”, *Readings in the Philosophy of Science*, eds. H. Feigl and M. Brodbeck, trans. by eds., pp. 123-128, New York: Appleton-Century-Crofts.

Carnap, Rudolf (1966a) “The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language”, *Logical Positivism*, ed. A. J. Ayer, trans. by A. Pap, pp. 60-81, New York: The Free Press.

Carnap, Rudolf (1966b) “The Old and the New Logic”, *Logical Positivism*, ed. A. J. Ayer, trans. by I. Levi, pp. 113-146, New York: The Free Press.

Carnap, Rudolf (1966c) “Psychology in Physical Language”, *Logical Positivism*, ed. A. J. Ayer, trans. by G. Schick, pp. 165-198, New York: The Free Press.

Carnap, Rudolf (1934/1967) *The Logical Syntax of Language*, trans. by A. Smeaton, London: Routledge and Kegan Paul Ltd. [originally published as *Logische Syntax der Sprache*. Schriften zur wissenschaftlichen Weltauffassung, hrsg. von Philipp Frank und Moritz Schlick, Bd. 8. Wien: Verlag von Julius Springer, 1931. The Vorwort is dated: Prag, im Mai 1934].

Carnap, Rudolf (1938/1970) “Foundations of Logic and Mathematics”, *Foundations of the Unity of Science. Toward an International Encyclopedia of Unified Science*, Vol. I, (Nos.1-10), eds. O. Neurath, R. Carnap, C. Morris, pp. 139-213, The University of Chicago Press, Chicago and London.

Carnap, Rudolf (1963) “Intellectual Autobiography”, *The Philosophy of Rudolf Carnap*, ed. Paul Arthur Schillp, pp. 3-84, La Salle, Open Court, Cambridge University Press, London.

Carnap, Rudolf (1987) “On Protocol Sentences”, *Nous*, Vol. 21, No. 4, trans. by R. Creath and R. Nollan, pp. 457-470.

Carnap, Rudolf (1995) *The Unity of Science*, trans. by M. Black, Bristol: Thoemmes Press.

Carnap, Rudolf (1935/1996) *Philosophy and Logical Syntax*, Bristol: Thoemmes Press.

Coffà, J. Alberto (1993) *The Semantic Tradition from Kant to Carnap: To the Vienna Station*, ed. by Linda Wessels, Cambridge: Cambridge University Press.

Friedman, Michael (1999) *Reconsidering Logical Positivism*, New York: Cambridge University Press.

Friedman, Michael (2002) "Kant, Kuhn, and the Rationality of Science", *Philosophy of Science*, Vol. 69, Iss. 2, (June, 2002), pp. 171-190.

Gözkân, Bülent (2002) "Kant'ın Metafizik ve Akıl Eleştirisi Üzerine", *Yeditepe'de Felsefe 1*, İstanbul: T.C. Yeditepe Üniversitesi Yayınları, ss. 21-79.

İrzık, Gürol (1992) "Wittgenstein ve Carnap: *Tractatus*'un Mantıkçı Pozitivizme Etkisi", *Felsefe Tartışmaları*, 11. Kitap, ss. 59-81.

İrzık, Gürol (2002) "Carnap and Kuhn: A Belated Encounter", *In the Scope of Logic, Methodology and Philosophy of Science*, Vol. II, eds. P. Gardenfors, J. Wolenski and K. Kijina-Placek, pp. 603-620, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London.

İrzık, Gürol (2011) "Carnap'ın İç-Dış Ayrımı ve Bu Ayrımın 20. Yüzyıl Bilim Felsefesindeki Yeri", *Teo Grünberg'e Armağan Kitabı*, ed. Zekiye Kutlusoy (yayımlanacak).

İrzık, Gürol ve Teo Grünberg (1995) "Carnap and Kuhn: Arch Enemies or Close Allies?", *The British Journal for the Philosophy of Science*, Vol. 46, No. 3, (Sep., 1995), pp. 285-307.

Norton, Bryan G. (1977) "On the Metatheoretical Nature of Carnap's Philosophy", *Philosophy of Science*, Vol. 44, No. 1 (Mar., 1977), pp. 65-85.

Reisch, A. George (1991) "Did Kuhn Kill Logical Empiricism?", *Philosophy of Science*, Vol. 58, No. 2, (Jun., 1991), pp. 264-277.